

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2024]

Mustafa Yasin BAŞÇETİN

<https://orcid.org/0000-0002-1771-0223>

Dr. Öğr. Üyesi

mybascetin@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

<https://ror.org/05ryemn72>

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yanyalı Süleyman Efendi'nin Şerh-i Divan-ı Urfi Adlı Eserinin Çeviri Stratejileri Açısından İncelenmesi

Analysis of Yanyalı Süleyman Efendi's Şerh-i Divan-ı Urfi in terms of Translation Strategies

Araştırma Makalesi | *Research Article*

Geliş Tarihi | *Date Received*: 23.02.2024

Kabul Tarihi | *Date Accepted*: 27.03.2024

Yayın Tarihi | *Date Published*: 30.04.2024

Atf | *Citation*

Başçetin, M. Y. (2024). Yanyalı Süleyman Efendi'nin Şerh-i Divan-ı Urfi Adlı Eserinin Çeviri Stratejileri Açısından İncelenmesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(1), 374-397. <https://doi.org/10.34083/akaded.1438707>

Başçetin, M. Y. (2024). Analysis of Yanyalı Süleyman Efendi's Şerh-i Divan-ı Urfi in terms of Translation Strategies. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(1), 374-397. <https://doi.org/10.34083/akaded.1438707>

Makale Bilgisi | *Article Information*

Değerlendirme <i>Review Reports</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) <i>Double-blind. (Two External Referees)</i>
Etik Beyan <i>Ethics Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study.</i>
Etik Bildirim <i>Complaints</i>	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir <i>The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest</i>
Benzerlik Taraması <i>Similarity Checks</i>	Yapıldı <i>Yes - iThenticate</i>
Telif Hakkı ve Lisans <i>Copyright&License</i>	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atif-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır <i>Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International</i>

© Mustafa Yasin BAŞÇETİN | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Öz

Osmanlı döneminde, özellikle Farsça ve Arapça eserlerin tercüme ve şerhleri, çeşitli şarihler ve mütercimler tarafından yapılmıştır. Çeviri ve şerh geleneğinin içerisinde farklı yaklaşımlar ve yöntemler kendini göstermiştir. Şarihler ve mütercimler, eserleri üzerine yazdıkları şerhler ve tercümelere, belirli tercüme ve şerh yöntemlerini kullanarak kendi teorilerini oluşturmuşlardır. Bu çeviri ve şerh uygulamalarının belirlenmesi ve yapılan çevirilerin niteliklerinin ortaya konması, Osmanlı çeviri geleneğini anlamak açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda Urfi-i Şirâzi'nin kasidelerine Yanyalı Süleyman Efendi tarafından kaleme alınan *Şerh-i Divan-ı Urfi* adlı şerh eserinden alınan örnekler üzerinden çeviri stratejileri incelenmiş ve Osmanlı dönemindeki çeviri yöntemleri ve stratejileri hakkında genel bir bilgi sunulmasının ardından; *telafi (kültürel ikame)*, *yabancılaştırma*, *öykünme*, *yerlileştirme (uyarlama)*, *kültürel ödünçleme (ödünç alma)*, *iletimsel çeviri*, *somutlama*, *özelleştirme (alt anlamlı çeviri)*, *genelleştirme (üst anlamlı çeviri)*, *açıklama (açıklamalı çeviri)*, *ekleme (genişletme)*, *çıkarma (daraltma)*, *çıkarm (öneri terim)*, *yer değiştirme*, *dönüştürüm*, *standartlaştırma*, *perspektif kaydırma (değiştirme)*, *birebir çeviri (sözcüğü sözcüğüne)*, *tarihselleştirme*, *metin manipülasyonu* gibi genel çeviri stratejilerinin *Şerh-i Divan-ı Urfi* de ne şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu çerçevede, Osmanlı döneminde kaleme alınan çeviri ve şerh içeren bir örnek üzerinden çeviri stratejileri değerlendirilerek Osmanlı çeviri geleneğinin özellikleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu tespit, Osmanlı döneminde çeviri ve şerh geleneğinin öne çıkan stratejilerini ortaya koymayı amaçlayarak bu geleneğin teorik anlamda anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk edebiyatı, şerh, çeviri, çeviri stratejileri, Şerh-i Divan-ı Urfi

Abstract

During the Ottoman period, translations and commentaries, especially of Persian and Arabic works, were made by various commentators and interpreters. Different approaches and methods have emerged within the translation and commentary tradition. In the commentaries and translations they wrote on their works, commentators and translators created their own theories by using certain translation and commentary methods. Identifying these translation and commentary practices and revealing the qualities of the translations are extremely important for understanding the Ottoman translation tradition. In this context, translation strategies are analyzed through examples taken from the commentary on Urfi-i Şirâzi's qasida by Yanyalı Süleyman Efendi, *Şerh-i Divan-ı Urfi*, and after providing general information about translation methods and strategies in the Ottoman period; the use of general translation strategies such as compensation (cultural substitution), alienation, emulation, localization (adaptation), cultural borrowing (borrowing), communicative translation, concretization, specialization (lower sense translation), generalization (higher sense translation), paraphrasing (annotated translation), addition (expansion), subtraction (contraction), inference (suggestive term), substitution, transformation, standardization, perspective-shifting, literal translation (word-for-word), historicization, text manipulation in *Şerh-i Divan-ı Urfi* has been determined. In this context, the characteristics of the Ottoman translation tradition have been tried to be understood by evaluating translation strategies through an example of translation and commentary written in the Ottoman period. This determination contributes to the theoretical

understanding of this tradition by aiming to reveal the prominent strategies of the translation and commentary tradition in the Ottoman period.

Keywords: *Old Turkish literature, commentary, translation, translation strategies, Şerh-i Divan-ı Urî*

Giriş

Tercüme, farklı kültürler arasında bilgi alışverişinin temel araçlarından biri olarak işlev görmektedir. Geçmişten günümüze kadar, farklı diller arasındaki tercüme bilgi paylaşımını hızlandırarak kültürel çeşitliliği artırmıştır. Özellikle antik dönemlerde bilim, felsefe, tıp gibi alanlarda yapılan tercüme, birçok medeniyetin bu bilgi kaynaklarına erişimini sağlamış ve bu vesileyle toplumlar kendi bilgi havuzlarını zenginleştirmişlerdir. Öte yandan tercüme, sadece dil değil, aynı zamanda kültürler arası etkileşim ve anlayışın bir aracıdır. Bu nedenle tercüme, bilgi transferi ve kültürel alışverişin önemli bir unsuru olarak tarihsel süreçte belirgin bir rol oynamıştır.

Tercümelerin sonuçları sadece bilgi alışverişiyle sınırlı değildir; aynı zamanda kültürler arasında anlayışın derinleşmesine, empatinin gelişmesine ve karşılıklı saygının artmasına da katkı sağlamıştır. İnsanlar, farklı kültürleri ve dünya görüşlerini tercüme aracılığıyla keşfederken tercüme, toplumlar arasında daha derin bağlar kurmaya, kültürler arası anlayışı artırarak evrensel değerleri paylaşmaya ve insanlığın ortak geleceğine katkıda bulunmaya devam etmektedir.

Tercüme, eski uygarlıklara ait metinleri günümüz dillerine çevirerek bu uygarlıkların düşünce sistemleri, sanat anlayışları, hukuki normları ve diğer kültürel unsurları hakkında bilgi edinmemizi sağlar. Bu tercüme, geçmiş uygarlıkların mirasını korumak, anlamak ve gelecek nesillere aktarmak açısından büyük öneme sahiptir.

Günümüzde teknolojik gelişmeler, dil engellerini aşmak ve kültürler arası iletişimi kolaylaştırmak için çeşitli araçlar sunmaktadır. Bu açıdan tercüme, bu iletişim sürecinin temel taşlarından biri olarak hâlâ büyük önem taşımaktadır. Teknoloji sayesinde tercüme hızlanmış, bilgiye erişim kolaylaşmış ve dünya çapında iletişim daha etkili hâle gelmiştir. Bu durum, kültürler arası etkileşimi artırmış ve evrensel düzeyde bir bilgi ağı oluşmasına olanak tanımıştır.

Çevirinin kültürel boyutundan konuyla alakalı olarak terimsel boyutuna gelecek olursak öncelikle tercüman ve çeviri terimlerinin tanımlamalarını yapmak gerekmektedir. Tercüman terimi, geçmişte Eski Türkçenin çeşitli lehçelerinde yaygın olarak kullanılan “dilmaç” kelimesi, Ârâmîcede “targmane/targem”, İbrânîcede “targum”, Asurcada ise “targumanu” ifadeleriyle karşılanmıştır. Bu terimler, Arapça kökenli “trcm” kökünden türetilen “tercüman/tercemân” biçiminde, bir dildeki ifadeleri başka bir dile aktaran kişiyi tanımlamaktadır (Bozkurt, 2011, s. 489).

Dil ve kültür, birbirine sıkı sıkıya bağlıdır; bu nedenle, çeviri sırasında ortaya çıkan her tercih hem dilin hem de kültürün karmaşıklığını dikkate almalıdır. Bu bağlamda çevirmen; deyimler, atasözleri, kültüre özgü referanslar gibi unsurları doğru bir şekilde aktarmak ve hedef dildeki okuyucu üzerinde aynı etkiyi yaratmak için özenli bir dengeleme sürecinden geçmelidir. Başarılı bir çeviri, sadece kelime dağarcığına değil, aynı zamanda dilin taşıdığı kültürel derinliklere duyarlılık gösteren bir anlayışla şekillenir.

Dil çalışmaları, dilin kültürden ayrılamayacağını göstermektedir. Çeviride kültürel unsurların aktarımında, kaynak dilden hedef dile veya tersine, çevirmen önemli bir rol oynamaktadır (Yalçın, 2003, s. 57). Ancak çevirmenin bu görevi kolay değildir. Savory'e göre çevirmenin işi yazarinkinden daha zordur. Yazarın kendi dilinde çeşitli kelime seçenekleri bulunurken çevirmen, seçilen kelimenin en uygun karşılığını bulmak durumundadır. Bu kararı verirken yazarın tüm düşüncelerini, okuyucularının ve kendi okuyucularının duygusal tepkilerini, yaşadığı tarihsel dönemi düşünmelidir (Savory, 1994, s. 25). Bu nedenle çevirmende, çeviri için yüksek düzeyde dil bilgisi, yazarın anlaşılması, zekâ, hafıza, muhakeme yeteneği ve genel kültür düzeyi gereklidir.

Çeviri, yabancı dil öğretiminde uzun bir tarihe dayanan önemli bir unsurdur. Özellikle 16. yüzyılda dil bilgisi-çeviri yöntemi, öğrencilere dil bilgisi kurallarını öğretmeye ve metinleri bir dilden ana dile, ana dilden de başka bir dile çevirmeye odaklanmıştır. Bu çeviri etkinlikleri, öğrencilere söz sanatları, farklı ifadeler ve dil bilgisi bilgilerini uygulama fırsatı sunmuştur (Yalçın, 2015, s. 46). Ancak dil bilgisi-çeviri yöntemi iletişim becerilerini yeterince geliştiremediği için 20. yüzyılda iletişimsel yöntemlerin ortaya çıkmasıyla birlikte çeviri etkinlikleri azalmıştır. Eğitsel çeviri veya öğretim amaçlı çeviri etkinliği, günümüzde benimsenen öğretim yöntemlerine uygun olarak işlevini değiştirmiştir. Şu anda, öğrencilere yabancı dilde çeviri yapma yeteneği kazandırmak için çeşitli yaklaşımlar kullanılmakta ve öğrencilere ana dil ile yabancı dil arasında çeviri yapma imkânı tanınmaktadır (Yalçın, 2015, s. 47).

1. Çeviri Stratejileri

Çevirmenler, geçmişten günümüze kadar çeviri sürecinde, belki de deneyimlerinden kaynaklanan içgüdüsel olarak çeşitli stratejilere başvurmuşlardır. Çeviri sorunlarıyla karşılaştıklarında içselleştirdikleri bu stratejileri kullanarak çözümler üretmeye çalışmışlardır. Zaman içinde bu uygulamaların son yüzyılda sistemleşerek çeşitli isimlendirmelere tabi tutulduğu görülmektedir.

Çeviri alanındaki gelişmelerin bir sonucu olarak çeviri bilimciler daha etkili çeviri yöntemlerini araştırmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda, yeni çeviri stratejileri ortaya çıkmıştır. Bu stratejiler, çevirmenlere rehberlik sağlarken aynı zamanda çevrilen metinlerini belirli bir düzen içerisinde olmasını sağlar (Yalçın, 2015, s. 95). Gürçağlar'a göre, çevirmenlerin bir metne yaklaşımları ve metni çevirirken kullandıkları yöntemler, çeviri stratejilerini şekillendirmektedir. Diğer bir ifadeyle, çevirmenin çevirdiği metinle arasındaki ilişki strateji kavramıyla açıklanmaktadır (Gürçağlar, 2011, s. 38). Çeviri

stratejisi, çevirmenin çeviri metni oluştururken metni okuma aşamasında ve çeviri sürecinde belirlediği seçenekleri ifade etmek için kullanılır. Bu stratejiler, çevirinin amaçlarına ve normlarına uygun olarak seçilir (Suçin, 2013, s. 201).

1.1. Osmanlı Döneminde Kullanılan Çeviri Yöntem ve Stratejileri

Tercüme stratejileri, tercüme sürecindeki temel unsurlardan biridir ve tercümanların dil, kültür ve anlam transferi gibi karmaşık unsurlarla başa çıkmak için içgüdüsel olarak kullandıkları önemli araçlardır. Bu stratejiler, tercümanların karşılaştığı zorlukları aşma ve çevirinin kalitesini artırma amacını taşır. Tercüme stratejilerinin açık bir şekilde tanımlanması, tasnif edilmesi ve sistematik hâle getirilmesi, tercümanların bu stratejileri bilinçli bir şekilde kullanabilmelerine ve tercüme sürecini daha etkili bir şekilde yönetmelerine olanak tanımıştır. Öte yandan tercüme stratejilerinin isimlendirilmemiş olması, bu stratejilerin var olmadığı anlamına gelmez. Bilakis, Osmanlı dönemi gibi geçmiş dönemlerde de benzer uygulamalara farklı isimler altında rastlanmıştır. Bu stratejiler, tercümanın metin üzerindeki kontrolünü artırmak, doğru anlam transferini sağlamak ve hedef dildeki ifadeyi etkili bir şekilde oluşturmak için kullanılır. Tercümanın dil bilgisi, kültürel bilgi, deneyim ve yetenekleri, tercüme stratejilerini belirlemede önemli rol oynar. Sonuç olarak bu stratejiler bilinçli bir şekilde kullanılması durumunda başarılı bir tercüme sürecini destekleyen ve çevirinin kalitesini artıran unsurlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyıl sonlarında tercüme stratejilerini ifade etmek için çeşitli terimler kullanılmıştır. Bu stratejiler arasında *harfiyyen/aynen*, *mealên*, *tavsien*, *iktibâs*, *hülâsa*, *taklid*, *tanzir* ve *tahvil* gibi yöntemler vardır (Demircioğlu, 2003, s. 17). Aynı dönemde, Mütercim Asım, tercüme stratejilerini açıklarken *harfiyyen/aynen* veya *serbest* tercüme yönteminin özellikle Arapça ve Farsça tercümanlar arasında sıkça kullanıldığını, bu yöntemle orijinal eserin sözle ve anlamla ilgili sanatlarını Türkçede korunmaya çalışıldığını ifade eder. Asım, tercümanların kaynak eseri anlamlı bir şekilde aktarabilmesi için ikinci bir strateji olarak “anlamı koruyan, sözü değiştiren” yaklaşıma değinir. Üçüncü strateji, kaynak eserin yüzeysel bir şekilde anlamını koruma amacını taşır. Ancak Asım, bu stratejide yapılan tercümelemlerin tam anlamıyla başarılı olmadığını belirtir. Dördüncü strateji *taklit* ise tam anlamıyla tercüme olarak kabul edilmez ve Asım buna olumsuz bir bakış açısı sergiler. *Taklit*, 19. yüzyılın sonlarında tercümeyle ilişkili bir odak noktası olmuş ve genellikle yabancı eserler hakkında bilgi verme amacını taşımıştır. Bu durum, bilgilendirme işlevinin öne çıktığı durumlarda taklidi tercümenin bir strateji olarak benimsendiğini ve teşvik edildiğini göstermektedir (Demircioğlu, 2003, s. 19).

Osmanlı döneminde kullanılan *istihrâc/derleme* türündeki tercümelemler, klasik Türk edebiyatındaki serbest tercümelemlerle ilişkilendirilen bir uygulamayı ifade eder. Bu tür tercüme; Arapça, Farsça veya her iki dilde yazılmış eserlerden belirli bir konuyla ilgili bölümleri alıp Türkçeye çevirmeyi içerir. Bu eserlerin giriş bölümlerinde, tercüme

öncesi derleme aşamasının genellikle *istihrâc* veya bazen *ihrâc* olarak adlandırıldığı gözlemlenmiştir (Yazar, 2011, s. 235).

Osmanlı döneminde kullanılan *kelime kelime* tercüme metodu, modern çeviri stratejileri arasında da benzer isimlerle anılan bir uygulamadır. Bu yöntem, klasik Türk edebiyatında *tahte'l-lafz* terimiyle ifade edilmiştir. Bu terimi ilk kez kullanan kişi Câmî-i Rûmî'dir. *Tahte'l-lafz* tercüme yöntemi iki farklı şekilde uygulanır. Birinci şekilde, kaynak metnin söz dizimi bozulmadan aktarılır ve kelime karşılıkları genellikle kelimelerin altına eklenir. İkinci şekilde ise kaynak metnin söz dizimi hedef dildeki söz dizimiyle uygun hale getirilir, ancak anlam bakımından harfiyen/aynen tercüme edilir. Nergisi'ye göre, bu tercüme yöntemi umulan faydayı sağlamaz ve ortaya çıkan çeviri metin anlamsız ve belagatten uzak olabilir. Aydınlı İshak Hocası Ahmed Efendi ise *kelime kelime* çeviri yönteminin zorluklarını vurgulayarak kaynak metindeki her kelimenin hedef dilde tam olarak karşılığının olmayabileceğini ve kaynak dil ile hedef dilin söz dizimlerinin tamamen uyuşamayabileceğini belirtir. Bu nedenle ortaya çıkan metinden pek fayda sağlanamayacağını ifade eder (Yazar, 2011, s. 219, 222).

Özetle bahsi geçen tercüme yöntemleri, Osmanlı döneminde dil, kültür ve düşünce dünyasındaki zenginliğin bir göstergesidir. *Harfiyyen/aynen* tercüme stratejisi, kaynak metnin söz dizimini ve kelime sıralamasını mümkün olduğunca koruyarak sadakat ilkesine vurgu yapar. Bu yaklaşım, metnin orijinal yapısının ve ifade gücünün korunmasını amaçlar. *Mealên* stratejisi, kaynak metnin anlamını hedef dile aktarmaya odaklanır. Bu yöntemde, söz dizimi ve kelime seçimi, hedef dilin yapısına uygun olarak düzenlenir. Buradaki amaç, metnin anlamını sadık bir şekilde iletmektir. *İktibas* stratejisi, kaynak metinden doğrudan alıntılar yapmayı içerir. Bu yaklaşım, özellikle önemli ifadelerin ve söylemlerin kaynak dildeki orijinal formunu koruma amacını taşır. *Taklit* stratejisi, kaynak metnin genel tonunu ve tarzını korumayı amaçlar. Bu yöntemde, hedef dilin kültürel ve dil bilimsel özellikleri göz önünde bulundurularak metnin ahenkli bir şekilde iletilmesine odaklanılır. *İstihrâc* stratejisi, kaynak metinden genel bir anlam çıkararak bu anlamı hedef dile aktarmayı hedefler. Bu yaklaşım, tam anlamıyla harfiyen bir çeviri yapmak yerine metnin genel mesajını almak üzerine odaklanır. *Tahte'l-lafz* stratejisi ise *kelime kelime* tercüme anlamına gelir ve genellikle kaynak metnin söz dizimini bozmadan, kelime karşılıklarını kullanmayı içerir. Ancak bu yöntem, anlamın bütünlüğünü korumak konusunda bazı zorlukları beraberinde getirebilir. Bu stratejiler, çeviri sürecinde dil, kültür ve ifade biçimleri arasındaki dengeyi sağlama amacını taşır. Osmanlı dönemi çeviri pratiği, farklı yazarlar ve çevirmenler arasında çeşitlilik göstermiş olup bu çeşitlilik Osmanlı kültürünün zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtmaktadır.

Edebi şerhler, yabancı dil öğretiminde önemli bir rol oynamaktadır. Hem şerh yöntemleriyle hem de detaylı dilbilgisi ve kelime bilgisiyle Farsça öğretmeyi hedeflerken, içerikleri aynı zamanda birçok konunun anlaşılmasına ve çözülmesine yardımcı olmaktadır. Fars edebiyatının klasik eserleri önce tercüme edilmiş, ardından dil öğretimi ve benzeri geniş konularda şerhlerle Türkçe'ye aktarılmıştır (Levent, 2023, s. 495).

Bazı araştırmacılar tarafından Osmanlı döneminde kaleme alınan çeviri ve şerh eserleri, çeviri yöntem ve stratejileri açısından incelenmiştir. *Hâfız-ı Şîrâzî'nin Bazı Gazellerine Şerh Tekniği Açısından Südi ve Konevî'nin Yaklaşım Tarzları* başlıklı yüksek lisans tezinde Südi ve Vehbî-i Konevî'nin Hâfız divanını şerhlerinden seçilen 9 gazeli şerh metodu açısından karşılaştırılmıştır (Ayar, 2007). *Tercüme-i Tuhfetü'l-Elbâb ve Nuhbetü'l-A'câb/ Gırnâti Seyahatnâmesi* adlı kitap çalışmasında Gırnâti'nin XVI. yüzyılda yapılan tercümesinde uygulanan tercüme stratejileri detaylı olarak değerlendirilmiştir (Yazar, 2015). “*Şem’î'nin Şerh-i Gülistân’ı ile Hasan Rızâyî'nin Cûy-ı Rahmet Adlı Gülistân Şerhinin Mukayesesi*” başlıklı makalede *Gülistân*'ın mensur bir şerhi olan *Şerh-i Gülistân*'la manzum bir şerhi olan *Cûy-ı Rahmet*'in karşılaştırması yapılmıştır (Çelik, 2017). “*Sadi'nin Bostân'ının Türk Edebiyatındaki Yeniden Çevirileri ve Çeviri Stratejileri*” başlıklı makalede *Bostân*'ın Türk edebiyatındaki klasik ve modern çevirilerinin kapak, ön söz ve giriş bölümleri çeviri stratejileri açısından incelenmiştir (Yılmaz, 2017). *Tercüme-i Divân-ı Hâfız Manzum Hâfız Divânı Tercümesi* isimli kitabın “Çeviri Yöntemi ve Üslubu” başlıklı bölümünde Ferîdî'nin çeviri işlemleri ve mütercim kararları, Vinay ve Darbelnet'in çeviri stratejilerine göre detaylı bir şekilde ele alınmıştır (Yakut, 2019). *Ravzatü'ş-Şühedâ Tercümesi* adlı kitapta, tercümenin kaynak metinle karşılaştırılması sonucunda elde edilen sonuçlar “Tercümede Görülen Metodik Uygulamalar” başlığı altında tasnif edilmiş ve Aşık Çelebi'nin tercümede kullandığı yöntemler belirlenmiştir (Özçelik, 2022). *Medhi'nin Terceme-i Şeh-nâme-i Firdevsî Adlı Eseri: II. Cildinin Çeviriyazımı ve Çeviri Eleştirisi* adlı doktora tezinde, çevirmenin çeviri stratejileri, Peter Newmark ve Lawrance Venuti'nin çeviri kuramları ile Shunqing Cao tarafından geliştirilen Varyasyon Teorisi kullanılarak incelenmiştir (Koçak, 2023). *Bosnalı Südi'nin Gülistân Şerhi'ndeki Farsça Deyimlerin Türkçeye Aktarımlarının Mona Baker Çeviri Stratejilerine Göre İncelenmesi* başlıklı makalede Südi'nin *Gülistân Şerhi*, Mona Baker'ın belirlemiş olduğu çeviri stratejileri açısından incelenmiştir (Yerdemir, 2023).

1.2. Genel Çeviri Stratejileri

Dil, kelime sadece anlamlarını değil, aynı zamanda toplumun değerlerini, düşünce yapılarını ve duygu dünyasını yansıtan bir araçtır. Bu bağlamda, çeviri sadece kelime düzeyinde yapıldığında, hedef kültürdeki okuyucular için anlaşılmasız ve yetersiz olabilir. Çünkü dilin taşıdığı derin kültürel öğeler, sadece kelime anlamlarıyla ifade edilemez. Bu noktada, çevirmenin kelimelerin yanı sıra kültürel bağlamı da göz önünde bulundurarak çeviri yapması gerekir. Özellikle deyimler, atasözleri ve mecazlı ifadeler gibi dilin ve kültürün uzun zaman sürecinde oluşmuş, anlamsal yoğunluğa sahip unsurları, iletişimi zenginleştiren önemli öğelerdir. Bu ifadeler genellikle dilin ötesinde, bir toplumun yaşam tarzını, deneyimlerini ve anlayışını yansıttıkları nispette anlam kazanırlar. Eğer çevirmen, kaynak ve hedef kültürdeki bu tür ifadeleri anlamadan veya dikkate almadan eserin sadece kelime düzeyinde çevirisini yaparsa iletilmek istediği mesaj eksik veya anlamsız hâle gelebilir. Çeviri sürecinde doğru ve tam anlamın aktarılabilmesi için çeşitli

çeviri stratejilerinin kullanılması büyük öneme sahiptir. Bu stratejiler, dilin yanı sıra kültürel bağlamı da gözeterek iletişimin doğru bir şekilde sağlanmasına katkıda bulunur.

Çeviri stratejilerine bakıldığında çeviri sürecinde, metni hedef kültüre daha uygun hâle getirmek amacıyla kullanılan iki temel strateji bulunmaktadır: *Yabancılaştırma* ve yerelleştirme. *Yabancılaştırma*, metni olabildiğince kaynak kültürden değiştirme ve hedef kültürün alışkanlıklarına daha az uygun bir şekilde sunma anlamına gelir. Başka bir ifadeyle esas amaç, orijinal metni korumak ve hedef kültürün alışkanlıklarına uymamaktır. Diğer taraftan yerelleştirme, çevrilen metni hedef kültüre uygun hâle getirme amacını taşır. Bu strateji, yerel dil ifadelerini kullanmayı, kültürel referansları açıklamayı ve hedef kitle ile daha iyi iletişim kurmak için çeşitli adaptasyon önlemlerini içerir. Yerelleştirme, çevrilen metni hedef kültürün dil, alışkanlıklar ve beklentileriyle uyumlu hâle getirerek okuyucuların metni daha iyi anlamasını ve benimsemesini amaçlar. Bu iki yaklaşım arasındaki denge, çevirinin amaçlarına, hedef kitleye ve iletişim konusuna bağlı olarak değişebilir. Çevirmen, metni çevirirken bu stratejileri ustalıklı kullanmalı ve çeviri sürecindeki belirli ihtiyaçları göz önünde bulundurmalıdır. Böylece çeviri hem kaynak kültürü koruyarak hem de hedef kültüre uyum sağlayarak etkili ve anlamlı bir iletişim kurabilir.

1.2.1. Telafi (Kültürel İkame)

Bu çeviri stratejisi, kaynak metnin biçimsel özelliklerini, hedef dilde benzer anlam veya etki uyandıracakı düşünülen ifadelerle değiştirmeyi amaçlar (Gürçağlar, 2021, s. 43). Dil kuralları nedeniyle doğrudan çevrilemeyen bir kelime veya ifadenin çeviri metinde italik veya kalın harf gibi imla özellikleri kullanılarak çevrilmesi bu stratejinin bir diğer uygulama yöntemidir (Fawcett 1997, s. 31-33'ten alıntı, Yazıcı, 2007, s. 33). *Kültürel ikame* stratejisi, hedef dil ve kültürdeki özellikleri, kaynak kültürdeki özelliklere tercih eder. Bu stratejinin amacı, kaynak metnin “yabancı” özelliklerini azaltmak, hedef dilin kültürel ortamında bu özellikleri belirli bir düzeyde “nötr” hâle getirmek veya hedef dil okuyucusuna daha fazla aşına olduğu bir dil kodu oluşturmaktır. *Kültürel ikame* dereceleri; *kaynak dilden uzaklaştırma*, *taklit*, *kültürel ödünç alma*, *iletişimsel çeviri* ve yerelleştirme şeklinde hedef dile yansır (Suçin, 2004, s. 162).

1.2.2. Yabancılaştırma

Yabancılaştırma, çeviride kaynak dilin kültürel özelliklerinin vurgulandığı, hedef metinde bu özelliklerin en yoğun şekilde hissedildiği stratejidir. Bu durumda, çevirmen, erek dilin imkânları dahilinde kaynak kültürü en fazla yansıtan çeviri stratejilerini kullanır. *Yabancılaştırma* işlemi, çevirmenin erek dilde mümkün olan en fazla kültürel özellikleri ve dil bilgisini kaynak dile yakın bir şekilde koruma kararı almasıyla ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda, *yabancılaştırma*, erek kültürü tanıtmaya amaç taşıyan bir çeviri stratejisi olarak değerlendirilebilir. *Yabancılaştırma*, çevirmenin, kaynak kültürün dil bilgisi ve kültürel unsurlarını mümkün olduğunca koruma kararı olarak çeviri işlemini gerçekleştirmesiyle ilgilidir. Bu strateji, yerelleştirmenin bir uzantısı olarak değerlendirilebilir ve çevirmen, erek kültürün dil bilgisini ve kültürel unsurlarını

mümkün olduğunca değiştirmeden çeviri yapma yoluna girebilir (Suçın, 2004, s. 162, 163; Yazıcı, 2007, s. 38).

1.2.3. Öykünme

Kaynak dilde bulunan bir kelime veya ifadenin, *kelime kelime* hedef dile aktarılması anlamına gelmektedir. Burada bir ifade, hedef dilde daha önce bulunmayan bir sözcük veya yapı olabilir ve zaman içinde hedef dilin doğal bir parçası hâline gelebilir (Yalçın, 2015, s. 99). Hedef metin tamamen yabancılaştırılmadığı durumlarda, bazen kısa süreli bir “yabancılık” metne eklenebilir. Bu ifadeler, hedef dilin kelimelerinden oluşup söz dizimine uyarken, kaynak dildeki ifadenin yapısını benimsemesi nedeniyle tam anlamıyla “yerli” değildir. Bu tür ifadelerin hedef dilin dil bilimsel normlarına dahil olması için belirli bir süreç gerekmektedir. Kullanım sıklığı ve toplumun benimsemesine bağlı olarak bu ifadeler ya hedef dil tarafından kabul edilip kullanılmaya devam eder ya da terk edilir. Bu duruma *öykünme* (*calque*) adı verilir (Suçın, 2004, s. 165).

1.2.4. Yerlileştirme (Uyarlama)

Yerlileştirme, *yabancılaştırmanın* tam tersine bir çeviri stratejisi olarak ortaya çıkmaktadır. *Yerlileştirme*, kaynak metni hedef kültüre taşıma sürecidir; konu, karakterler ve mekânlar gibi unsurların yerelleştirilmesini içerir. Bu strateji, olay örgüsünü korurken karakter isimleri, yemek adları, âdetler, mekânlar gibi öğelerin yerelleştirilmesini gerektirir (Gürçağlar, 2021, s. 44). Kaynak metnin çevrilirken hedef kültürün özelliklerini göz önünde bulundurulması metni yeniden yazma sürecini içerir. Zira kaynak metni hedef kültürün özelliklerini dikkate alarak çevirme işlemi bazen bir tür yeniden yazma olarak tanımlanabilir. Bu adaptasyonlar, bölgesel veya zamanla ilgili farklılıkları gidermek için kullanılabilir. Örneğin, klasik eserlerin çevirisinde dil ve biçim farklılıkları bazen tartışmalara yol açabilir (Yazıcı, 2007, s. 36). *Yerlileştirme*, kültürel öğelerin hedef metne eklendiği bir kültür transferidir. Özetle *yerlileştirme*, çeviri sürecinde yabancı olamı vermek yerine, hedef metnin dilinde yazma sürecidir (Yalçın, 2015, s. 104).

1.2.5. Kültürel Ödünçleme (Ödünç Alma)

Kültürel ödünçleme (*ödünç alma*) çeviri stratejisi, *yabancılaştırma* ve *yerlileştirme* süreçlerinden kaçınmak amacıyla kaynak dildeki ifadenin aynısını hedef dile aktarmayı içerir. Bu yöntem, kültürel ödünçleme olarak adlandırılır ve yabancı bir öğeyi, herhangi bir uyarlamaya tabi tutulmadan doğrudan hedef metne dahil etmeyi amaçlar. Bu şekilde, yabancı öge, doğal olarak “egzotik” bir karaktere sahip olur (Suçın, 2004, s. 171). Kaynak metinde olup hedef dil ve kültürde karşılığı bulunmayan sözcük ve ifadelerin çevrilmeksizin doğrudan kaynak dilde kullanılması, bu stratejinin temelini oluşturur (Gürçağlar, 2021, s. 43). Yazıcı, bu stratejiyi iki temel kategori altında değerlendirir. Birincisi, *doğrudan aktarma* olarak adlandırılır ve bu, sözcüğün hiçbir değişiklik yapılmadan veya erek dilin ses bilim kurallarına uygun olarak aynen aktarılması

anlamına gelir. İkincisi ise *öykünme* veya *calque* olarak adlandırılır ve bu, sözcük veya ifadenin doğrudan erek dile anlamsal olarak çevrilmesini ifade eder (Yazıcı, 2007, s. 32).

Bu strateji, kaynak dildeki kültürel öğelerin hedef dile mümkün olduğunca benzer bir şekilde aktarılmasını amaçlar. Bu durum kaynak metne ait kelimelerin özgünlüğünü koruyarak hedef dilde egzotik bir etki oluşturur.

1.2.6. İletişimsel Çeviri

İletişimsel çeviri, kaynak metindeki kültür odaklı ifadelerin, hedef dil okuyucusunun içeriği kolayca anlayabileceği şekilde bağlamına uygun bir şekilde aktarılma sürecidir (Newmark, 1988b, s. 47'den akt., Suçın, 2004, s. 173). Kültür odaklı sözcüklerin hedef dile *birebir çevirisinin* uygun olmadığı durumlarda, *iletişimsel çeviri* stratejisi kullanılabilir (Suçın, 2004, s. 173). *İletişimsel çeviri*, *yabancılaştırma* ile *yerleştirme* stratejileri arasında konumlanan bir çeviri yöntemidir (Suçın, 2004, s. 171). Özellikle kültürle ilgili deyim ve ifadelerin hedef dilde tam anlamıyla karşılığının bulunmadığı durumlarda ortaya çıkan zorluğu aşmak için *iletişimsel çeviri* stratejisi kullanılabilir (Yalçın, 2015, s. 113). Bu stratejide, cümlenin anlamsal bağlamına uygun ifadeler tercih edilerek anlam korunmaya çalışılır (Yalçın, 2015, s. 182).

İletişimsel çeviri, dilin yanı sıra kültürü de içeren bir iletişim sürecidir. Kaynak metindeki kültür öğelerini, hedef dildeki okuyucunun rahatça anlayabileceği bir formata dönüştürerek, çevirinin etkili iletişim kurmasını sağlar. Bu strateji, dilin yanı sıra kültürel bağlamın da göz önünde bulundurulmasını vurgular. Böylece metnin hedef dilde anlam bulması sağlanır. Bu yaklaşım, özellikle kültürel ifadelerin çevirisinde birebir aktarımın zor olduğu durumlarda etkili olabilir. Ancak bazen kaynak dildeki bir ifadenin hedef dilde tam bir karşılığının olmaması, çevirmenin zorlu bir dengeleme süreciyle karşı karşıya kalmasına sebep olabilir.

1.2.7. Somutlaştırma

Somitlaştırma, genel anlam taşıyan bir kelimenin yerine somut bir kelimenin kullanılması anlamına gelir. Örneğin, “meal” kelimesinin yerine “peynir ekmek” veya “stay at home” ifadesi yerine “pijama terlik” gibi kelimelerin tercih edilmesi *somitlaştırma* stratejisine bir örnektir (Yazıcı, 2007, s. 32).

Somitlaştırma, dilin gücünü kullanarak daha genel anlam taşıyan kavramları anlaşılır ve etkileyici hâle getirme amacını taşır. Bu strateji, okuyucunun metni daha canlı ve etkileyici bir şekilde algılamasına yardımcı olmaktadır.

1.2.8. Özelleştirme (Alt anlamlı çeviri)

Özelleştirme veya *alt anlamlı çeviri*, kaynak dildeki geniş bir ifadeyi erek dilde daha dar ve özel bir anlamla ifade etmeyi amaçlar. Bu strateji, çeviride tam bir eşleşme sağlamak yerine, hedef dilde ifadenin daha özel ve detay bir anlamını tercih etmeyi içerir (Yalçın, 2015, s. 106).

Özelleştirme, çeviri sürecinde dilin esnekliğini kullanarak metni hedef kültür ve dilin duyarlılıklarına daha uygun hâle getirme amacını taşır. Bu strateji, çevirmenin sadece kelimeleri değil, aynı zamanda ifadelerin taşıdığı alt anlamları da dikkate almasını gerektirir. Bu, hedef dil okuyucusunun metni daha iyi anlamasına ve daha etkili bir iletişim kurmasına yardımcı olur.

1.2.9. Genelleştirme (Üst anlamlı çeviri)

Genelleştirme veya *üst anlamlı çeviri*, kaynak dilde alt anlam aralığına sahip bir ifadeyi hedef dile daha geniş bir anlam aralığına sahip bir ifadeyle aktarmayı amaçlar. Bu strateji, kaynak dildeki alt anlamlı sözcük veya ifadeyi, hedef dildeki üst anlamlı bir karşılıkla değiştirerek gerçekleştirilir. Bu süreçte *özelleştirme* veya *genelleştirme* yoluyla aktarma stratejisi kullanılırken detayların eklenmesi veya çıkarılması nedeniyle bazı çeviri kayıpları yaşanabilir (Yalçın, 2015, s. 107).

Genelleştirme stratejisi, kaynak ve hedef dil arasında kesin bir eşleşme olmadığında başvurulan bir çözüm yöntemidir. Ancak bu strateji kullanılırken çevirmenin ifadenin altındaki incelikleri ve nüansları doğru bir şekilde anlaması ve hedef dilde en uygun karşılığı bulması gerekmektedir.

1.2.10. Açıklama (Açıklamalı Çeviri)

Bu stratejide, çevirmen kaynak metinde yer almayan ancak kaynak metnin bağlamından ve hedef kültürle ilgili bilgilerden yararlanarak çeviri metninde ek bilgiyi açıklar (Yazıcı, 2007, s. 35). Bu, genellikle belge niteliğindeki bilimsel ya da edebî metinlerde görülür. Özellikle kaynağın ön sözünden sonra çevirmen, dipnotlar aracılığıyla çeviri ile ilgili üst bilgiler ekler. Dipnotlarda, çevirmen bilgi ve terim düzeyinde açıklamalar yapabilir; aynı zamanda konuyla ilgili bireysel yorumlarını da ekleyebilir (Yazıcı, 2007, s. 38).

Açıklamada, çevirmenin okuyucuya daha fazla bağlam ve anlam sağlamasını amaçlar. Dipnotlar, çevirmenin çeviri sürecindeki kararlarını ve metinle ilgili genel açıklamalarını içerir. Böylece okuyucu çevirinin nasıl gerçekleştiğini ve kaynağın özelliklerini daha iyi anlayabilir.

Klasik şerhler, yapısal olarak metnin daha iyi anlaşılabilmesi için çeviride çeşitli bilgilerin verildiği ve açıklamaların yapıldığı bir faaliyettir. Bu sebeple şerhlerin bir tür *açıklamalı çeviri* olduğunu söylemek yanlış olmaz.

1.2.11. Ekleme (Genişletme)

Bu strateji, çevirmenin hedef dil ve kültür gereksinimlerine dayanılarak çevirinin açıklanması veya ek bilgi verilerek genişletilmesini içerir. *Ekleme* yöntemiyle yapılan çevirilerde, metnin işlevini değiştirmeyen ancak metnin bağlamını güçlendiren çeşitli eklemeler bulunur. Burada temel amaç, en etkili çeviriyi gerçekleştirmek için çeviri metnini genişletmek ve zenginleştirmektir. Ayrıca kaynak metinde bulunmayan kısımların çevirmen tarafından açıklanması veya netleştirilmesi, özellikle hedef kültüre

yabancı olabilecek tarihsel ve kültürel unsurların metne dahil edilmesi ya da dipnot olarak eklenmesini içerir (Yalçın, 2015, s. 110; Gürçağlar, 2021, s. 43).

1.2.12. Çıkarma (Daraltma)

Bu strateji, çevirmenin kaynak dildeki bir kelimeyi, deyim veya ifadeyi hedef dilde kullanmamayı seçtiği bir işlemdir. Bu, bilinçli bir tercihtir ve metinde çeviri kaybına neden olabilir (Yalçın, 2015, s. 110, 111). Eğer bir öge veya ifade metnin gelişimi için önemli değilse çevirmen tarafından bu kelime veya ifadenin hiç çevrilmemesi tercih edilebilir. Bu yöntem, okuyucunun dikkatini uzun açıklamalardan uzak tutmak için kullanılır ve çevirmenler tarafından bazen tercih edilir (Yalçın, 2015, s. 111). Ayrıca çevirmen veya yayınevi, metin içinde sorunlu veya gereksiz gördükleri kısımları çeviriye dahil etmeyebilir; bu durum siyasi, kültürel veya dinî nedenlerle yapılan sansür veya otosansür de olabilir (Gürçağlar, 2021, s. 43).

Çıkarma stratejisi, çevirmenin bilinçli bir tercihi olup metni etkileyebilecek çeviri kaybına neden olabilir. Bu sebeple dikkatli olunmalı, metnin bütünlüğü bozulmamalı ve gereksiz kullanımdan kaçınılmalıdır.

1.2.13. Çıkarım (Öneri Terim)

Çıkarım; kelimenin, ifadenin veya eş anlamlı sözcüklerin anlamından yola çıkarak çeviri yapma yöntemidir. Bu çeviri stratejisi, erek dilde bütünün bir parçasını veya tam tersini ifade edebilir; aynı zamanda neden-sonuç ilişkisi veya bir süreç gösteren bir karşılık da olabilir. Ayrıca çevirmenin çıkarım yeteneği, metnin anlaşılabilirliği ve iletişimi için büyük önem taşır ve çevirmenin genel çeviri becerisini etkiler. Çevirmenin mantıksal çıkarım yeteneği, farklı konularda çeviri yapabilmesine katkı sağlar (Yazıcı, 2007, s. 33).

Çıkarım stratejisi, çevirmenin anlamı çıkararak doğru bir çeviri yapma becerisine odaklanır. Bu, erek dilde ifadenin tam anlamını yakalamak için önemlidir. Çevirmenin bu yeteneği, iletişimi ve metnin anlaşılabilirliğini artırabilir. Ancak her durumda dikkatli bir kullanım gerektirir.

1.2.14. Yer Değiştirme

Yer değiştirme, kaynak dilde fiil olarak bulunan bir terimin hedef dilde isim olarak ve yazar kurulundaki bir terimin hedef dilde fiil olarak aktarıldığı, cümlelerin dil bilgisel olarak farklı bir şekilde yeniden düzenlendiği bir çeviri stratejisidir (Yalçın, 2015, s. 112).

Yer değiştirme stratejisi, dil bilgisel yapının korunmasını sağlarken aynı zamanda terimlerin ve ifadelerin yer değiştirmesini içerir. Bu, hedef dilde doğru anlamın elde edilmesine yönelik bir çabadır. Ancak dikkatli bir şekilde kullanılmalıdır çünkü dil bilgisel farklılıklar ve kültürel detaylar çeviriyi etkileyebilir.

1.2.15. Dönüştürüm

Kaynak dildeki ifadenin hedef dilde farklı bir yapıda iletilmesidir. Kaynak dildeki etken fiilin hedef dilde edilgen yapıya veya tam tersi yapıya çevrilmesi bu stratejiye örnektir (Yalçın, 2015, s. 99).

1.2.16. Standartlaştırma

Standartlaştırma yöntemi; toplumsal, yöresel ve zaman farklılıklarını dikkate almadan ölçülü bir dille tekrar çevirme stratejisidir (Yalçın, 2015, s. 112). Kaynak metindeki argo, diyalekt veya sosyolekt gibi genel standartlardan sapma durumları, hedef dilde standart bir dile çevrilmelidir (Gürçağlar, 2021, s. 44). Bu yaklaşımda, dil bilgisel kurallara bağlı kalınarak toplumsal, yöresel ve zamanla ilgili farklılıklar göz ardı edilir; bu durum, uyarlamalardan ayrı bir özellik taşır (Yazıcı, 2007, s. 37).

Standartlaştırma stratejisinde, çevirinin genel dil normlarına uygun olmasını sağlamak amacıyla ölçülü bir dil kullanılır. Ancak bu yaklaşımın bazen kültürel ve toplumsal detayları kaybetme riski vardır. Yazarların kullanımındaki özgünlüğünü ve ifade tarzını koruma açısından dikkatli bir şekilde uygulanmalıdır.

1.2.17. Perspektif kaydırma (Değiştirme)

Perspektif kaydırma, yerleşik veya argo ifadelerde değişiklik yapmayı ifade eder. Aynı zamanda, atasözleri, reklam sloganları, siyasi ifadeler veya film adları gibi çevirilerin, hedef dil ve kültür özellikleri göz önüne alınarak değiştirilmesi olup *yeniden düzgünlendirme* veya *eşdeğerleme* terimleriyle ilişkilidir (Yazıcı, 2007, s. 37, 38).

Bu strateji, özellikle ifadelerin yerelleştirilmesi veya daha anlamlı bir şekilde ifade edilmesi gerektiğinde kullanılır. Ancak *perspektif kaydırma*, orijinal ifadenin taşıdığı duygu, çağrışım veya nüansları bazen kaybetme riski taşır. Çevirmenin hedef dilin kültürel bağlamını doğru bir şekilde anlaması ve ifadenin kullanılacağı bağlamı göz önünde bulundurması önemlidir.

1.2.18. Birebir çeviri (Sözcüğü Sözcüğüne)

Kelime, deyim veya cümle çevirisini sadece sözlükteki birinci anlamına dayanarak gerçekleştiren, hedef dilin dil bilgisi ve imla kurallarını kontrol etmeksizin uygulanan bir çeviri yöntemi olarak bilinen *birebir çeviri*, sözcüklerin anlamına odaklanır (Yalçın, 2015, s. 114). Bu strateji, genellikle aynı dil ailesinde ya da aynı kültürü paylaşan diller arasında kullanılır ve araştırmacılara göre en ideal çeviri stratejilerinden biridir. Ancak, Vinay ve Darbelnet'e göre *birebir çeviri* bazı durumlarda mümkün olmayabilir. Örneğin, *kelime kelime* çeviri hedef dilde farklı bir anlama neden oluyorsa, anlamsız bir ifadeye yol açıyorsa, yapısal sebeplerle uygulanamıyorsa veya dil düzeyinde kaymaya neden oluyorsa dolaylı çeviri stratejilerini tercih etmek daha uygun olabilir (Gürçağlar, 2021, s. 114).

Birebir çeviri, benzer dil ailelerine ya da kültürlerle sahip diller arasında etkili olabilen bir stratejidir ancak her durumda ideal olmayabilir. Özellikle dil bilgisel veya kültürel farklılıkların ortaya çıkması durumunda, çevirmenlerin dolaylı çeviri stratejilerini kullanması daha uygun olabilir. Bu durumda anlamın korunması ve iletişimde kayıpların önlenmesi için çevirmenin esnek bir yaklaşım benimsemesi önemlidir.

1.2.19. Tarihselleştirme

Tarihselleştirme, eski dönem dil özelliklerini taşıyan metinlerin, hedef dilin o dönemde kullanılan yapı ve sözcükleriyle çevrilmesidir. Özellikle, 19. yüzyılda kaleme alınmış bir İngiliz romanının Türkçeye çevirisinde Osmanlıca sözcüklere fazlaca yer verilmesi bu stratejiye örnek teşkil eder (Gürçağlar, 2021, s. 43, 44).

Tarihselleştirme stratejisi, metnin geçmiş döneme ait atmosferini ve dilini koruma amacı güder. Özellikle eski eserlerin çevirisinde, metnin orijinal dönemine daha fazla bağlılık sağlamak adına tercih edilebilir. Ancak bu stratejinin doğru bir şekilde uygulanabilmesi için çevirmen kaynak dilin ve hedef dilin tarihî hususiyetlerini iyi bilmelidir.

1.2.20. Metin Manipülasyonu

Kaynak metinle karşılaştırıldığında, hedef metnin doğrudan çeviri üretimi sırasında çevirmenin tercihlerine dayalı olarak şekillendiği gözlemlenebilir. *Metin manipülasyonu*, çevirmenin bilinçli bir stratejisi olabileceği gibi, bazen çevirmenin farkında olmadan ve etkilendiği durumlarla ilişkili olarak kendiliğinden gerçekleşen bir süreç olarak da ortaya çıkabilir. Ayrıca *metin manipülasyonu*, çevirmenin belirli bir otoritenin ideolojik baskılarına maruz kalmasıyla da ilişkilendirilebilir (Odacıoğlu ve Barut: 2018, s. 1368).

Metin manipülasyonu, çeviri sürecinde çevirmenin bilinçli veya bilinçsiz şekilde müdahale ettiği bir durumu ifade eder. Bu müdahaleler çevirmenin tercihlerine, etkilendiği faktörlere ve ideolojik etkilere bağlı olarak ortaya çıkabilir.

1.3. Şerh-i Divan-ı Urfi'de Kullanılan Çeviri Stratejileri

Osmanlı döneminde şerh ve tercüme geleneği oldukça zengin ve çeşitlidir. Ancak bu dönemde şerh ve tercüme arasındaki net bir ayrımın bulunmaması, bazı eserlerin sadece şerh ya da sadece tercüme olarak değerlendirilememesine yol açmıştır. Osmanlı dönemi tercüme ve şerh geleneğini günümüz bakış açısıyla değerlendirmek bu durumu karmaşık hâle getirmiştir.

Özellikle Farsça klasik şairlerin eserlerine yönelik çok sayıda şerh kaleme alınmıştır. Türk şarihlerin edebî zevklerini göstermesi ayrıca bu eserlerin klasikleşmiş değerli edebî eserler olması, bu eserlere yapılan şerhlerin de diğer şerh türlerine nazaran ön plana çıkmasını sağlamıştır. Klasik şerhler genellikle orijinal metni açıklamak, yorumlamak ve anlamak amacıyla yazılırken aynı zamanda bu eserlerin Türkçeye tercümesini de içermektedir. Dolayısıyla bir şerh, orijinal metnin anlaşılmasına katkıda bulunurken Türkçeye çevirisini de sunmaktadır. Bu yönüyle şerhler aynı zamanda birer tercüme

ürünleridir. Öte yandan bazı eserler de tercüme olarak isimlendirilmiş olmasına rağmen aslında şerh niteliği taşımaktadır. Şöyle ki bir tercüme eseri aynı zamanda orijinal metni açıklamak ve yorumlamak için şerh öğelerini içerebilir. Bu da bize bu iki tür arasında günümüzdeki gibi çok keskin sınırların olmadığını göstermektedir. Osmanlı dönemi şarihleri, sadece orijinal metnin dilini anlamakla kalmayıp aynı zamanda bu eserleri kendi kültür ve dilleri bağlamında yorumlama çabasıındaydılar. Bu nedenle, klasik şerhler, sadece bir dilin diğerine çevrilmesinden çok daha fazlasını içeren, kültürel etkileşim ve anlam derinliği olan bir yapıya sahipti.

Şerhlerde yer alan kelime izahları ve tercüme kısımları içerisindeki beyan ifadeleri de çeviri stratejilerinden *açıklama* içerisinde değerlendirilmesi gereken uygulamalardır. Öte yandan çeviriden sonraki kısımlarda şerh içerisinde yer alan açıklamalar şerhin gövdesini oluşturmaktadır. Bu yönüyle birçok şerhi çeviriden ayıran en önemli husus çeviriye eklenmiş açıklamalardır.

Osmanlı dönemi tercüme ve şerh çalışmalarının genel olarak ana kaynaklarla yapılan karşılaştırmalı analizleri bulunmasına rağmen bu eserlerde kullanılan tercüme yöntemlerine teorik açıdan yeterince odaklanılamamıştır. Bu çalışmalar, genellikle tercüme ve şerhlerin içeriği üzerinde durmuş ancak tercüme süreçlerinin kuramsal çerçevesine pek değinilmemiştir. Bu durum, tercüme usullerinin sadece pratik uygulama düzeyinde ele alındığını ve teorik bir perspektifin eksik kaldığını göstermektedir. Oysaki tercüme süreçlerinin kuramsal boyutu, sadece *kelime kelime çevirme* pratiği değil, aynı zamanda kültürel bağlam, dil bilgisi ve iletişim stratejileri gibi faktörleri içermelidir. Bu eksiklik, Osmanlı dönemi tercüme geleneğinin tam anlamıyla anlaşılmasını engelleyebilir. Tercüme usullerinin teorik çerçevede incelenmesi hem tercüme yapma süreçlerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlar hem de bu eserlerin kültürel ve dil bilimsel bağlamda daha derinlemesine bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanır. Bu açıdan, gelecekteki çalışmalarda tercüme teorisi perspektifinin daha fazla vurgulanması, Osmanlı dönemi tercüme ve şerh çalışmalarının daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasına yardımcı olabilir.

Klasik şerhlerle çeviriler arasında sıklıkla benzerlikler ve iç içe geçmişlikler görülür. Bu durum, bu iki türün belirgin sınırları olmadığı ve bazen birinin diğerine dönüşebildiğini gösterir. Klasik şerhler, genellikle bir ana eserin üzerine yapılan detaylı açıklamalar ve yorumlamaları içerir. Bu açıklamalar; kaynak metni anlamak, içeriği derinlemesine incelemek ve okuyucuya daha fazla bilgi sağlamak amacıyla yapılır. Bunu yaparken bazı klasik şerhlerde kelimeler üzerinden gramatikal izahların yapıldığı veya detaylı açıklamalar yapılmadan metnin çevrilmesi sebebiyle şerhin çeviriye yaklaştığı görülmektedir. Bu noktada, şerhlerin bir çeşit çeviri işlevi gördüğü söylenebilir. Öte yandan çeviri, bir çevirmenin esasen bir eseri çevirirken yaptığı açıklama ve yorumları da içerebilir. Bu durumda çeviri dil bilimsel zorlukların aşılmasıyla sınırlı kalmaz, aynı zamanda çevirmenin eserin anlamını daha iyi iletibilmesi için açıklama ve yorumlarla desteklenir. Bu tür çeviriler, çevirmenin kendi yorumları ve eklemeleriyle zenginleştirilmiş bir çeviri sunar. Böylece, çeviri şerhe yaklaşmış olur. Öte yandan şerh,

çeviriye kapsayan bir tür olmakla birlikte çeviri şerhin bir aşamasıdır. Tercüme basit dil çevirisinden ziyade kültür aktarımı anlamına gelirken şerhler de en az onlar kadar hem kültür aktarımı sağlar (Levent, 2023, s. 496) hem de çevirinin yapıldığı dili etkiler.

Çalışmayı sınırlandırmak adına *Şerh-i Divan-ı Urfi*'den ilk 12 kasidenin ilk beyitlerinin şerhlerinin çeviri kısımları örneklem olarak ele alınarak kullanılan tercüme stratejileri incelenmiştir.

Yanyalı, kaynak metin olan Urfi-i Şirâzî'nin Farsça beyitlerini verdikten sonra kelimelerin sözlük anlamlarını izah eder. “Mahsûl-ı beyt” başlığından sonra beyitlerin tercümelerini yapar ve akabinde “yani” ifadesiyle şerhi genişletir. Bu işlem bir bütün olarak şerhin kendisidir. Görüldüğü gibi çalışmaya söz konusu olan tercüme faaliyeti şerhin bir parçasıdır.

Urfi (K1/1)
Kaynak Metin: ای متاع درد در بازار جان انداخته ای / گوهر هر سود در جیب زیان انداخته ای
Çeviri: Ey (Allah'ım), dert malını can pazarına bırakmışsın, bütün kâr mücevherini de zarar cebine koymuşsun.
Yanyalı'nın Çevirisi: Ey şol Allâh ki metâ-ı derd ve kâlâ-yı ele mi hükûmetinle bâzâr-ı cân u dile vaz eylemişsin ve yine hükûmetinden nâşi her bir fâide gevherini ziyân u zarar ceybine tevdi eylemişsin. ¹

Çeviride söz dizimi değiştirilmemiştir. Kaynak metinde bulunmayan “şol Allah ki”, “ve kâlâ-yı elem”, “hükûmetinle”, “dil”, “ve yine hükûmetinden nâşi” ve “zarar” kelimeleri çeviriye eklenerek *açıklama* ve *genişleme* yoluyla çeviri yapılmıştır. “Metâ-ı derd”, “bâzâr-ı cân”, “ziyân” ve “ceyb” kelimeleri, Farsça yapılı “ki” bağlacı ve Farsça “metâ-ı derd” ve “bâzâr-ı cân” tamlamaları ödünçlenerek Türkçeye aktarılmıştır.

Urfi (K2/1)
Kaynak Metin: ای نه فلک ز خرمن صنع تو دانه ای / وز قصر کبریای تو عرش آستانه ای
Çeviri: Ey dokuz feleğin sanat harmanına nispetle tane ve büyüklük köşkü karşısında arşın bir eşik (olduğu yaratıcı)!
Yanyalı'nın Çevirisi: Ey Hudâvend-i bî-çûn! Sun-ı ezeliyyen hirmeninde nü h felek bir dâne mikdârdır. Ve dahî senin azamet-i Kibriyân kasrında arşın kendisi bir âsitânedir.

Çevirinin söz dizimi kaynak metnin söz dizimiyle aynıdır. *Kelime kelime çeviri* metodu uygulanmıştır. Çeviride Farsça kaynak metnin sadece gramatikal yapısı Türkçeye çevrilmiştir diyebiliriz. Kaynak metinde bulunmayan “Ey Hudâvend-i bî-çûn”, “dahî”,

¹ Bu çalışmadaki kaynak metne ait örnek beyitler, Mustafa Yasin Başçetin'in hazırladığı *Yanyalı Süleyman Efendi'nin Şerh-i Divân-ı Urfi* adlı doktora tezinden hafif transkripsiyon uygulanarak alınmıştır.

“azamet” ve “kendisi” kelimeleri çeviriye eklenmiştir. Kaynak metinde yer alan bütün kelimelerin çeviride kullanılmasıyla *ödünçleme* yoluna gidilmiştir.

Urfi (K3/1)
Kaynak Metin: اقبال کرم می گزد ارباب همم را / همت نخورد نشتر آری و نعم را
Çeviri: Bağış olarak verilen makam, gayret sahiplerini ısıtır. Gayret/çaba ‘evet’ ve ‘tamam’ neşterini yemez.
Yanyalının Çevirisi: İkbâl-i kerem himmet erbâbını ısıtır ve anı nâil olduğu mertebe-i ulyâdan mezellete bırağır. Himmet ise ârî vü neam neşterini yemez.

Çeviride kaynak metnin söz dizimi değiştirilmiştir. “Himmet erbabı” çevirisiyle *ödünçleme* yapılmıştır. Kaynak metinde bulunmayan “Ve anı nâil olduğu mertebe-i ulyâdan mezellete bırağır” cümlesi çeviriye eklenmiştir. İkinci mısradaki *kelime kelime çeviri* yapılmıştır. Kaynak metinde bulunan “himmet”, “ârî”, “vü”, “neam”, “neşter” kelimeleri çeviride de kullanılarak *ödünçleme* yoluna gidilmiştir.

Urfi (K4/1)
Kaynak Metin: ای داشتہء در سایه هم تیغ و قلم را / وی ساخته پیرایه هم فضل و کرم را
Çeviri: Ey gölgesinde hem kılıç hem de kalem olan, iyilik ve cömertliği birbiriyle süsleyen!
Yanyalının Çevirisi: Ey pâdişâh-ı Acem! Tiğ ü kalemi sâyende perverde eylemişsin. Dahı bir şâh-ı adâlet-penâhsın ki fazl u keremini birbiriyle zînet-sâz itdirmişsin.

Çeviride söz dizimi değiştirilmiştir. Kaynak metinde olmayan “Ey pâdişâh-ı Acem”, “dahı bir şâh-ı adâlet-penâhsın ki”, “birbiriyle” kelimeleri çeviriye eklenmiştir. Kaynak metindeki “dâştei” kelimesi “perverde eylemişsin” ifadesiyle değiştirilmiştir. İkinci mısradaki “ey” tabiri çeviriye eklenmeyerek *çıkarma* yoluna gidilmiştir. “Tiğ ü kalem”, “sâyê”, “fazl u kerem” kelimeleri kaynak metinden *ödünçleme* yoluyla çeviride kullanılmıştır.

Urfi (K5/1)
Kaynak Metin: مرحبا ای شاهد ایام را عهد شباب / وی بهین نو باو ہ باغ دعای مستجاب
Çeviri: Ey çok günler görmüş kişiye gençlik çağı olan ve ey kabul olan dua bahçesinin ilk yetişen meyvesi merhabâ.
Yanyalının Çevirisi: Hoş geldin ve kademler getirdin ki eyyâmın şâhidine ahd-i şebâbı verdin v’ey dergâh-ı Bârî’de müstecâb u makbûl duâ bâğının turfanda çıkmış yemişi safâ geldin ve şeref getirdin!

Çeviride söz dizimi değiştirilmiştir. “Merhaba” kelimesi “hoş geldin” şeklinde çevrilerek *kültürel ikame* yapılmıştır. “Eyyâm”, “şâhid”, “ahd”, “şebâb”, “müstecâb” kelimeleri kaynak metinden *ödünçlenerek* çeviride kullanılmıştır. Bunun yanı sıra “müstecâb”

kelimesinin yanında “makbûl” kelimesiyle ikinci bir eşdeğerlik eklenerek *açıklama* ve *genişletme* yoluna gidilmiştir. Klasik şerhlerde ve çeviri eserlerde kelimelerin birden fazla eşdeğerliği verilebilmektedir. Bu durum Osmanlı nesrinde yaygın görülen bir üslup özelliğidir. Kaynak metinde bulunmayan “ve kademler getirdin ki”, “verdin”, “dergâh-ı Bârî’de”, “safâ geldin ve şeref getirdin” ifadeleri çeviriye eklenmiştir. İkinci mısranın “müstecâb u makbûl duâ bâğının turfanda çıkmış yemişi” şeklinde yapılan çevirisinde *kelime kelime çeviri* yapılmıştır.

Urfi (K6/1)
Kaynak Metin: آن طوبیم که برگ و برش داغ اخکرس / داغ و ترزو و شاخچه آن سمندرست
Çeviri: Yapağı ve meyvesi ateş parçasıyla dağlanmış Tuba ağacıym. O ağacın ateş yarası, tezervi ve dalı semenderdir.
Yanyalı'nın Çevirisi: Ben şol cennetin Tûbâ ağacıym. Ol Tûbâ'nın berg ü beri dâğ-ı ahkerdir. Ol Tûbâ'nın dâğ u tezervleri ve şâhçe-i gazları semender kuşudur.

Çeviride söz dizimi değiştirilmiştir. Ki'li birleşik cümle, sıralı birleşik cümle olarak çevrilerek değiştirme yapılmıştır. Kaynak metinde bulunmayan “ağacıym”, “kuşudur” kelimeleri çeviriye eklenmiştir. Beyitte yer alan Farsça “berg”, “ber”, “tezerv”, “semender” ve “şâh” kelimeleri çeviride de kullanılarak Farsçadan *kültürel ödünçleme* yapılmıştır. Çeviride semender için “kuş” denilerek yanlış çeviri yapılmıştır.

Urfi (K7/1)
Kaynak Metin: آن سوخته جانی که بکشمیر در آید گر / مرغ کبابست که با بال پر آید
Çeviri: Canı yanmış biri Keşmir'e gelirse eğer, kebab olmuş kuş dahi olsa kolu kanadı yenilenir.
Yanyalı'nın Çevirisi: Bir şahs ki ukûbât-ı rûzgârdan ve meşakkat-ı gerdûn-ı eyyâm-ı nâ-sâzgârdan dil ü cânı sühte olup andan iklim-i Keşmîr'e ricat eylese veyâhûd bir murgun meşakkat-i hicrân-ı yâr ve sayyâdü'l-âm-ı dehr-i nâ-müsâide şikâr olup şiddet-i hüzn ü gamdan kebâb olmuş olduğu hâlde diyâr-ı Keşmîr'e güzer eylese belde-i mezkûrun âb u hevâsı letâfetinden ol sühte-cânî ve murg-ı kebâbun bâl ü perî ter ü tâze olup ke'l-evvel sıhhat ü âfiyet kesb ider.

Çeviride *yer değiştirme* yapılarak söz diziminde değişiklik yapılmıştır. Kaynak metinde olmayan “şahs ki ukûbât-ı rûzgârdan ve meşakkat-ı gerdûn-ı eyyâm-ı nâ-sâzgârdan”, “andan”, “iklim-i”, “veyâhûd”, “bir”, “meşakkat-i hicrân-ı yâr ve sayyâdü'l-âm-ı dehr-i nâ-müsâide şikâr olup şiddet-i hüzn ü gamdan”, “belde-i mezkûrun âb u hevâsı letâfetinden”, “ke'l-evvel” ifadeleri çeviriye eklenmiştir. “Kolu kanadı” ifadesiyle *yerleştirme* yapılmıştır. Çevirinin bu kısmında *ekleme*, *genişletme* ve *açıklama* işlemleri yoğunluk kazanmıştır.

Urfi (K8/1)
Kaynak Metin: ز آسماڻ و زمين مژده افغان آمد / كه آفتاب زمين و ماه آسماڻ آمد
Çeviri: Yerden ve gökten müjde çıĝlıkları geldi zira yeryüzünün güneşi ve gökyüzünün ayı geldi.
Yanyalı'nın Çevirisi: Zemîn ü âsumândan müjde ve peygâmlar nâle vü figâna geldiler ki ey hâs u âm âgâh olun ki âfitâb-ı rûy-ı zemîn âsumân üzerine serîr-i saltanatın kurup cülûs etmiştir.

Kaynak metinde “müjde-i efgân” özneyken çeviride “figân” kelimesi yüklem içerisinde kullanılarak *dönüştürüm* yapılmıştır. “Ve peygâmlar nâle vü”, “ey hâs u âm âgâh olun”, “üzerine serîr-i saltanatın kurup” ifadeleri çeviriye eklenmiştir. Beyitte yer alan “mâh” kelimesi çeviride kullanılmayarak *çıkarma* işlemi yapılmıştır. İkinci mısradaki gelmiştir anlamındaki “âmed” tabiri “cülûs etmiştir” şeklinde çevrilerek *çıkarm* yapılmıştır.

Urfi (K9/1)
Kaynak Metin: سرى در عهد ما سامان ندارد / كسى كو آب دارد نان ندارد
Çeviri: Bizim dönemimizde kimsenin zenginliği yok, suyu olanın ekmeği yok.
Yanyalı'nın Çevirisi: Devrimizde felek bir heyet kesb etmiştir ki bir şahs veyâ bir ferd kimesne bir tarzile hâlet-i sâman tutmaz. Şol meretebe ki bir şahsın bir cûra âbı olsa şiddet-i atşı basdırmak için bir dilim ekmeği yoktur.

Çeviride söz dizimi değiştirilmiştir. Kaynak metinde olmayan “felek bir heyet kesb etmiştir ki”, “bir tarzile”, “hâlet”, “şol meretebe”, “bir cûra”, “şiddet-i atşı basdırmak için bir dilim” ifadeleri çeviriye eklenmiştir. Beyitte Farsça “ekmeğe sahip değildir” anlamındaki “nân ne-dâred” ifadesi “ekmeği yoktur” şeklinde çevrilerek *dönüştürüm* yapılmıştır.

Urfi (K10/1)
Kaynak Metin: صاحباً بر تو عيد ميمون باد / عيد نيز از رخت همایون باد
Çeviri: Ey padişâh, bu bayram sana mübarek olsun! Bayram da senin yüzünden kutlu olsun.
Yanyalı'nın Çevirisi: Ey sâhib-i mülk ü milel v'ey pîrâye-i dîn ü düvel! İyd-i şerîfin saîd olsun.

“Mülk ü milel v'ey pîrâye-i dîn ü düvel”, “şerîfin” ifadeleri çeviriye eklenmiştir. Kaynak metinde yer alan “nîz”, ve “ez-ruhet” ifadeleri çevrilmeyerek *çıkartma* (*daraltma*) yapılmıştır. “Meymûn bâd” ve “humâyûn bâd” tabirleri çeviride “saîd olsun” şeklinde çevrilerek *birleştirme* işlemi yapılmıştır.

Urfi (K11/1)
Kaynak Metin: نوای مدح که سنجی دلا مبارک باد / تهور نفس نغمه را مبارک باد
Çeviri: Ey gönül, yaptığın övgü nağmesi kutlu olsun ve nağme nefesinin pervasızlığı kutlu olsun!
Yanyalı'nın Çevirisi: Ey dil! Nevâ-yı medh ü senâyı ki sencîde edersin yanî sitâyîş ü senâyâ ki dem urursun, meymenetlü ve kutlu olsun. Ve nagamât-ı enfâsın tehevür ü tesîrliği dahî ey dil mübârek olsun.

Çeviri içerisinde “yanî sitâyîş ü senâyâ ki dem urursun.” ifadesiyle çeviri içerisinde *açıklama* yapılmıştır. Kaynak metinde bulunmayan “ey dil”, “ve”, “ey dil”, “nagamât” ifadeleri çeviriye eklenmiştir. İlk mısradaki “medh” kelimesi “medh ü senâ”; “mübârek” kelimesi “meymenetlü ve kutlu” şeklinde çevrilerek *genişletme* yapılmıştır. “Nevâ-yı medh”, “sencîde”, “tehevür” kelimeleri kaynak metinden *ödünçleme* yoluyla çeviride kullanılmıştır.

Urfi (K12/1)
Kaynak Metin: عشق کو تا خرد بر اندازد / عود شوقی بمجرم اندازد
Çeviri: Aklı yere serecek ve şevk udunu buhurdana atacak aşk nerede?
Yanyalı'nın Çevirisi: Kanı bir muhrık aşk u muhabbetle tesîr-i harâreti hasebiyle hûşu başımızdan giderip bizi mecnûn eyleye ve dahî şevk üdunu buhûrdânlığa ata.

İlk mısranın çevirisinde söz dizimi değiştirilerek *yeniden düzgüleme* yapılmıştır. “Bir muhrık”, “u”, “tesîr-i harâreti hasebiyle”, “ve dahî” kelimeleri çeviriye eklenmiştir. “Aklı yere serecek” anlamındaki “hired ber endâzed” tabiri “hûşu başımızdan giderip bizi mecnûn eyleye” şeklinde çevrilerek *çıkartım (yorumlama)* ve *genişletme* yapılmıştır. “Aşk u muhabbetle” çevirisinde *açıklama* yapılmıştır. İkinci mısra, “şevk üdünü buhûrdânlığa ata” şeklinde çevrilerek *kelime kelime çeviri* yapılmıştır. “hired ber endâzer” deyimini “hûşu başımızdan giderip” şeklinde çevrilerek *öykünme*; “bizi mecnûn eyleye” şeklinde çevrilerek hem *değiştirme* hem *yerleştirme* yapılmıştır.

Sonuç

Çeviri, bir dilde yazılmış metni, aynı dilin farklı dönem ya da lehçelerinde veya başka bir dilde, aynı anlamı koruyarak ifade etme sürecidir. Bu süreç; dil bilgisi kuralları, kültürel bağlam, ifade biçimleri ve anlam derinlikleri gibi çeşitli faktörleri içerir. Çeviri, bir dilde ifade edilen düşüncelerin anlaşılabilir ve etkili bir şekilde iletilmesini sağlar. Çevirmen sadece kelimelerin kelime anlamlarını değil, aynı zamanda metnin taşıdığı duygu ve kültürel unsurları da dikkate almalıdır. Dilin sadece bir kelime dağarcığından ibaret olmadığını, aynı zamanda o dilde konuşulan toplumun düşünce yapısını, değerlerini ve ifade biçimlerini içerdiğini bilmek önemlidir. Çeviri sadece dil bilgisi kurallarına uygun kelime aktarımı değil, aynı zamanda kaynak dildeki metnin anlamını ve amacını

anlamayı gerektirir. Başarılı bir çeviri, kaynak dildeki düşüncelerin hedef dildeki okuyucuya uygun bir şekilde aktarılmasıyla mümkün olur.

Dil, bir kültürün taşıyıcısıdır ve çeviri, dil aracılığıyla kültürel bağlamın transferini sağlar. Ancak bazı kavramlar, deyimler veya kültürel unsurlar, dilsel sınırlamalar nedeniyle birebir çevrilemez. Bu durumda çevirmen kültürel bağlamı doğru bir şekilde iletmek için çeşitli stratejilere başvurabilir. Çeviri, kültürler arası iletişimi kolaylaştırır ve farklı toplumlar arasında anlamın paylaşılmasına katkıda bulunur. Ancak kültürel farklılıkları anlamak ve uygun bir şekilde yansıtmak önemlidir. Bu nedenle çeviri sadece kelimelerin basit bir değişimi değil, aynı zamanda kültürler arasında anlamın taşınması ve paylaşılması sürecidir. Çevirmen, dilin ve kültürün karmaşıklıklarını anlayarak bu süreci doğru bir şekilde yönetmelidir.

Çeviri stratejileri, çeviri esnasında çeşitli dil bilgisel, kültürel ve anlamsal zorluklarla başa çıkmak ve metni etkili bir şekilde ifade etmek için çevirmenlerin kullandığı farklı yaklaşımları temsil eder. Çalışmada *telaifi (kültürel ikame)*, *yabancılaştırma*, *öykünme*, *yerleştirme (uyarlama)*, *kültürel ödünçleme (ödünç alma)*, *iletişimsel çeviri*, *somutlama*, *özelleştirme (alt anlamlı çeviri)*, *genelleştirme (üst anlamlı çeviri)*, *açıklama (açıklamalı çeviri)*, *ekleme (genişletme)*, *çıkarma (daraltma)*, *çıkarm (öneri terim)*, *yer değiştirme*, *dönüştürüm*, *standartlaştırma*, *perspektif kaydırma (değiştirme)*, *iletişimsel çeviri*, *birebir çeviri (sözcüğü sözcüğüne)*, *tarihselleştirme*, *metin manipülasyonu* başlıkları altında genel çeviri stratejileri ele alınmıştır.

Çalışmada *Şerh-i Divan-ı Urfi* adlı eserde, şarihin çeviri stratejilerini belirlemek adına ilk 12 kasidenin ilk beyitlerinin şerhlerindeki çeviriler örneklem olarak seçilmiştir. Bu çalışma sonucunda *Şerh-i Divan-ı Urfi*'de bazı çeviri stratejilerinin nispeten daha fazla kullanıldığı tespit edilmiştir. Buna göre şerhlerde genel bir yöntem olan şerh ve çeviri öncesi kelime veya gramer izahlarının yapıldığı bölümler çeviri stratejilerinden açıklamaya örnek teşkil etmektedir. *Şerh-i Divan-ı Urfi*'de bu kısımlarda kaynak beyitlerde bulunan bazı kelimelerin izahları yapılmıştır. Osmanlı döneminde kaleme alınan şerhler ve çeviriler birbirine benzer hatta sınırları çok belli olmayan akraba türlerdir. Bununla birlikte şerhler yapısal olarak çeviriyi kapsayan ve daha genişletilmiş metinlerdir. *Şerh-i Divan-ı Urfi*'de şerh sırasıyla kelime izahları, çeviri ve açıklama şeklinde üç kısımdan oluşur. Şerh'in gövdesini oluşturan ve çeviriden sonra "ya'nî" ifadesiyle kaynak metin hakkında açıklamaların yapıldığı kısımlar da açıklamaya örnek teşkil eden kısımlardır. Osmanlı dönemi çeviri ve şerh anlayışı genel itibarıyla *çevirmeme* stratejisi üzerinedir. Zira Osmanlı Türkçesinin özellikleri düşünüldüğünde Arapça ve Farsça birçok kelimenin o dönemde dilde işlerliğe sahip olduğu görülecektir. Bunun sonucunda kaynak metindeki kelimelerin büyük oranda çeviride kullanıldığı görülür. *Yabancılaştırma* genel başlığı altında ödünçleme" olarak nitelendirilen bu strateji *Şerh-i Divan-ı Urfi*'de sıklıkla kullanılmıştır. *Şerh-i Divan-ı Urfi*'de kaynak beyitlerde geçen deyim ve kalıp ifadelerin çevirisinde *öykünme* stratejisinin uygulandığı görülmüştür. *Kelime kelime çeviri* yöntemi Osmanlı döneminde birçok şarih ve çevirmen tarafından kullanılmıştır. Bu çeviri yöntemiyle kaleme alınan çeviri eserlerin dil öğretimi için

kullanıldığı bilinmektedir. Yanyalı, bazı çevirilerinde söz dizimini bozmadan *kelime kelime* çeviri stratejisini benimsemiş olmakla birlikte yer yer söz dizimini Türkçeleştirerek *eklemeler* ve *çıkarmalar* yapmıştır. Eserin genelinde benimsenmiş bir *kelime kelime çeviri* Yanyalı'da görülmez. Yanyalı'nın çevirilerinde kelimelerin birden fazla eşdeğerliğinin verildiği görülür. “*Açıklama* ve *genişletme*” adı verilen bu strateji Doğu çeviri geleneğine ait bir çeviri stratejisi olarak Osmanlı dönemi çeviri ve şerhlerinde sıklıkla kullanılmıştır.

Şerh-i Divan-ı Urfi üzerine yapılan bu çalışma, Osmanlı dönemi şerh ve çeviri geleneğinin incelendiği ve modern çeviri stratejilerinin izlerinin bulunduğu bir örnek sunmaktadır. Bu analiz, geleneksel Osmanlı çeviri metinlerinin modern çeviri kuramları açısından incelenebileceğine dair bir örnek oluşturmaktadır.

Çalışma, *Şerh-i Divan-ı Urfi* örneğinde, modern çeviri stratejilerinin Osmanlı dönemi çeviri ve şerh metinlerinde çevirmenler ve şarihler tarafından içgüdüsel olarak kullanıldığına işaret etmektedir. Bu durum, çevirmenlerin kaynak metindeki kelimeleri sadece aynen aktarmak yerine, anlamın daha iyi iletilmesini sağlamak adına çeşitli stratejilere başvurduklarını göstermektedir.

Kaynaklar | References

- Asım, N. (1313/1897). Klâsikler. *Malûmât*, 5, 99.
- Ayar, M. T. (2007). Hâfız-ı Şîrâzî'nin bazı gazellerine şerh tekniği açısından Sûdî ve Konevî'nin yaklaşım tarzları. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başçetin, M. Y. (2019). *Yanyalı Süleyman Efendi'nin Şerh-i Dîvân-ı Urî (inceleme-transkripsiyonlu metin-şerh sözlüğü)*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bozkurt, N. (2011). "Tercüman". *TDVİA*. 40, 489-490. 1 Ocak 2024 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr> > tercuman adresinden edinilmiştir.
- Çelik, A. (2017). Şem'i'nin Şerh-i Gülistân'ı ile Hasan Rızâyî'nin Cûy-ı Rahmet adlı Gülistân şerhinin mukayesesi. *Journal of Turkish Studies*, 12(22), 255-272. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12272>
- Demircioğlu, C. (2003). 19. Yüzyıl sonu Türk Edebiyatında tercüme kavramı. *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, Prof. Dr. Günay Kut Armağan, 27(II), 13-31.
- Fawcett, P. (1997). Translation and language. St. Jarome.
- Gürçağlar, Ş. T. (2011). Çevirinin abc'si. Say Yayınları.
- Koçak, S. Z. (2023). Medhî'nin Terceme-i Şeh-nâme-i Firdevsî adlı eseri: II. cildinin çeviriyazımı ve çeviri eleştirisi. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Levent, S. (2023, Aralık). Farsçanın yabancı dil olarak öğretiminde klasik Osmanlı edebiyatı dönemi şerh metinlerinden yararlanma, Uluslararası Farsça (Farsça-Derice-Tacikçe) konuşan ülkeler (Afganistan-İran-Tacikistan) filoloji sempozyumu bildiri kitabı (s. 495-499). ISBN: 978-625-8293-36-4.
- Newmark, P. (1988). Approaches to translation. Prentice Hall International Ltd.
- Odacıoğlu, C., & Barut, E. (2018). Çeviri usul, strateji ve yöntemleri üzerine bir derleme. *Tarih Okulu Dergisi*, 11(XXXIV), 1363-1392. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1184>
- Özçelik, K. (2022). Ravzatü's-Şühedâ Tercümesi. TDK Yayınları.
- Savory, T. (1994). Tercüme sanatı. (H. Dereli, Çev.) Milli Eğitim Basımevi.
- Sucu, N. (2006). Eski Türk edebiyatında tercüme geleneği. *Selçuk Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(19), 127-130.
- Suçin, M. H. (2004). Arapça çeviride sözcük ve kalıplaşmış ifadeler düzeyinde genel eşdeğerlik sorunları. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Suçin, M. H. (2013). Öteki dilde var olmak: Arapça çeviride eşdeğerlik. Say Yayınları.
- Yakut, E. (2019). Tercüme-i Dîvân-ı Hâfız manzum Hâfız Dîvânı tercümesi. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Yalçın, P. (2003). Jean Louis Mattei'den örneklerle çeviride kültürel unsurlar sorunu. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(1), 47-58.
- Yalçın, P. (2015). Çeviri stratejileri kuram ve uygulama. Grafiker Yayınları.
- Yazar, S. (2011). Anadolu sahası klâsik Türk edebiyatında tercüme ve şerh geleneği. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YAZICI, M. (2005). Çeviribilimin temel kavram ve kuramları. Multilingual Dil Yayınları.
- YAZICI, M. (2007). Yazılı çeviri edinci. Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Yerdemir, Ş. (2023). Bosnalı Sûdî'nin Gülistân Şerhi'ndeki Farsça deyimlerin Türkçeye aktarımlarının Mona Baker çeviri stratejilerine göre incelenmesi. *Söylem Filoloji Dergisi*, 8(2), 540-559.
- Yılmaz, F. B. (2017). Sadî'nin Bostân'ının Türk edebiyatındaki yeniden çevirileri ve çeviri stratejileri. *Journal of Turkish Studies*, 12(22), 183-198. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12023>
- Yücel, F. (2007). Tarihsel ve kuramsal açıdan çeviri edimi. Dost Kitabevi.